

Uwaga, kontrola – prawidłowe dokumentowanie wyboru podręczników

Opracowała: Małgorzata Celuch

Podstawa prawna:

- *Ustawa z dnia 19 marca 2009 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw* (Dz.U. z 2009 r. Nr 56 poz. 458),
- *Ustawa z dnia 26 stycznia 1982 r. Karta Nauczyciela* (Dz.U. z 2006 r. Nr 97 poz. 674 ze zm.),
- *Ustawa o systemie oświaty z dnia 7 września 1991 r.* (Dz.U. z 2004 r. Nr 256 poz. 2572 ze zm.),
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników* (Dz.U. z 2009 r. Nr 89 poz. 730).

Zestaw podręczników obowiązujących w szkole

Obowiązujące przepisy prawne, podobnie jak poprzednie, czynią nauczyciela odpowiedzialnym zarówno za wybór podręczników, jak i programów nauczania obowiązujących w szkole. Przepisy prawa oświatowego dają mu ogromną swobodę w tej kwestii, dzięki czemu może on wybrać podręczniki dla swoich uczniów według własnego uznania i oceny. Nauczyciele sami podejmują decyzję o wyborze podręcznika oraz programu i nikt nie może narzucić im konkretnego wyboru lub wywierać presji większością głosów, co niejednokrotnie miało miejsce w placówkach oświatowych.

Zgodnie z art. 22a ust. 1 znowelizowanej *Ustawy o systemie oświaty* nauczyciel ma prawo wyboru podręcznika spośród podręczników dopuszczonych do użytku szkolnego. Znajduje to potwierdzenie w art. 12 ust. 2 *Karty nauczyciela*, który mówi, że nauczyciel w realizacji programu nauczania ma prawo do swobody stosowania takich metod nauczania i wychowania, jakie uważa za najwłaściwsze spośród uznanych przez współczesne nauki pedagogiczne, oraz do wyboru spośród zatwierdzonych do użytku szkolnego podręczników i innych pomocy naukowych.

Wobec powyższego dla nauczycieli jest to zarazem obowiązek i przywilej – przywilej, ponieważ mogą oni swobodnie podejmować decyzję w kwestii takich podręczników, materiałów i pomocy dydaktycznych, jakie będą najlepsze dla ich uczniów. Nikt nie zna bowiem specyfiki klasy, możliwości, chęci poznawczych oraz zainteresowań dzieci lepiej niż nauczyciel prowadzący lekcje w danej grupie. Obowiązek natomiast polega przede wszystkim na tym, że należy znać i przestrzegać procedur dotyczących dokonywania wyborów i związanych z tym nieprzekraczalnych terminów.

Na stronach Ministerstwa Edukacji Narodowej zamieszczona została informacja, że, zgodnie z kierunkami realizacji zadań z zakresu nadzoru pedagogicznego, **w roku szkolnym 2011/2012 wybór podręczników będzie przedmiotem kontroli w publicznych szkołach podstawowych i gimnazjach.**

Zasady wyboru podręcznika

Najważniejszym dokumentem określającym zakres treści nauczania, umiejętności oraz wymagań jest podstawa programowa. Stanowi ona bazę, według której tworzone są programy nauczania, przygotowywane egzaminy zewnętrzne oraz podręczniki. Wynika z tego, że podstawowym kryterium, którym powinien się kierować nauczyciel, wybierając podręcznik, powinna być taka zawartość i konstrukcja podręcznika, która umożliwi realizację podstawy programowej. Decyzją nauczyciela jest wybór podręcznika spośród dopuszczonych do użytku przez Ministerstwo Edukacji Narodowej oraz stosowanych środków dydaktycznych, które nie muszą już być opiniowane przez MEN. Warunki i tryb

zalecania środków dydaktycznych do użytku szkolnego nie są bowiem określone w drodze rozporządzenia.

Poprzez zmiany prawa oświatowego zniesione zostały ograniczenia co do liczby podręczników obowiązujących w szkole. Wprowadzone modyfikacje mają na celu zwiększenie odpowiedzialności nauczycieli i dyrektora szkoły za jakość nauczania. Należy jednak zadbać, aby wybór podręcznika oraz decyzje o jego zmianie, a także częstotliwość tych zmian były jak najkorzystniejsze dla ucznia. Modyfikacji należy więc dokonywać wówczas, gdy zachodzi taka potrzeba, gdy np. wybrany podręcznik nie okazał się dobry lub gdy na rynku pojawił się podręcznik znacznie lepszy. Trzeba jednak pamiętać, że częste zmiany powodują większe wydatki rodziców, gdyż uniemożliwiają odkupienie podręczników przez uczniów np. na szkolnej giełdzie książek czy od starszych kolegów.

Czym się kierować przy wyborze podręcznika

Nauczyciele w doborze podręcznika powinni kierować się przede wszystkim dobrem ucznia. Muszą oni wziąć pod uwagę wiele kwestii:

1. Podręcznik najlepiej realizujący zapisy podstawy programowej.
2. Ocena merytoryczna podręczników dopuszczonych do użytku w szkołach.
3. Podręcznik dla uczniów rozpoczynających naukę, zgodnie z wymaganiami nowej podstawy, powinien być umieszczony w wykazie podręczników, na stronie MEN-u www.reformaprogramowa.men.gov.pl/nowepodreczniki i posiadać nowy numer dopuszczenia do użytku w szkołach.
4. Zgodność układu treści w podręczniku z układem treści oraz metodami, ćwiczeniami i technikami wskazanymi w odpowiednim programie nauczania.
5. Sprawdzenie opisu treści zawartej w kolejnych częściach podręcznika, który najbardziej odpowiada nauczycielowi. Nauczyciel, decydując się na podręcznik do klasy pierwszej, powinien mieć możliwość zapoznania się z zawartością kolejnych części: do klasy drugiej i trzeciej. Na ww. stronie MEN-u przy większości pozycji podręcznikowych zostały umieszczone tzw. opisy serii, które każdy wydawca miał obowiązek dostarczyć rzeczoznawcy w celu zobrazowania układu treści nauczania oraz koncepcji całego cyklu kształcenia.
6. Podręcznik wybierany przez nauczyciela może mieć formę elektroniczną i, zgodnie z nowym *Rozporządzeniem*, jest możliwe wprowadzenie tzw. e-podręcznika do użytku w szkole.
7. Czynniki ekonomiczne:
 - przystępna cena,
 - dodatkowe materiały dla uczniów, np. zestaw ćwiczeń, płyta CD z testami, dodatkowe tablice, mapy, atlas, karty pracy, materiały multimedialne, inne materiały pomocnicze,
 - dobra jakość książki, np. twarda oprawa, aby zapewnić trwałość i możliwość sprzedania podręcznika, gdy przestanie być potrzebny.
8. Względy zdrowotne – lepsze dla ucznia są podręczniki złożone z kilku części niż jedna duża i ciężka książka, którą uczeń musi dźwigać do szkoły codziennie.
 1. Dobra jakość wykonania i czytelna, zachęcająca do nauki szata graficzna – szczególnie ważne przy wyborze podręczników dla młodszych dzieci.
 2. Specyfika szkoły, jej typ, od którego zależy stopień trudności, przystępność podręcznika, ilość ćwiczeń, ich stopień trudności, ale także ilość materiału dostosowana do obowiązującej w szkole liczby godzin danego przedmiotu w cyklu kształcenia.
 3. Specyfika i możliwości poznawcze zespołu klasowego, które mogą być różne nawet w tej samej szkole. Jedna klasa będzie pracowała wolniej, inna szybciej, co może spowodować potrzebę zróżnicowania stopnia trudności omawianego materiału i jego zakresu. W tej kwestii jednak należy zachować ostrożność, gdyż w sytuacji zmiany klasy przez ucznia narażamy go na konieczność zmiany podręczników.
 4. Ciągłość, ponieważ zmiana podręcznika w cyklu kształcenia niesie niebezpieczeństwo przesunięcia treści programowych, co w konsekwencji mogłoby doprowadzić nawet do niezrealizowania pewnej partii materiału (szczególnie przy dodatkowej zmianie nauczyciela danego przedmiotu w klasie – w

takiej sytuacji może dojść do braku przepływu informacji pomiędzy nauczycielem poprzednim a obecnym).

5. Jednolitość podręczników w klasach równoległych (jeśli zróżnicowanie nie wynika ze zróżnicowanych profili klas lub różnorodnych rozszerzeń), ale także w kontynuacji nauczania (wówczas uczeń powtarzający klasę nie musi zmieniać podręczników), gdyż:

- pozwoli to uniknąć kłopotu przy zmianie klasy przez ucznia (w ciągu roku szkolnego nierzadko mają miejsce sytuacje przenoszenia uczniów do klas równoległych – nie będzie wówczas trudności związanych z tym, że uczeń, zmieniając klasę, zmuszony jest zmienić także podręczniki),
- pozwoli to uniknąć problemów związanych z poinformowaniem o wyborze podręczników uczniów klas pierwszych i ich rodziców (15 czerwca jeszcze nie zawsze wiadomo, którzy uczniowie będą w jakiej klasie, ponieważ trwa rekrutacja i trzeba prosić, by rodzice wstrzymali się z zakupem podręczników do chwili ustalenia klas, do której dzieci będą uczęszczać),
- częste zmiany podręczników uniemożliwiają zorganizowanie na terenie szkoły giełdy książek i odkupienie używanych podręczników od uczniów klas starszych, a konieczność kupowania nowych podręczników często stanowi poważne obciążenie dla rodzinnych budżetów.

Procedura związana z tworzeniem wykazu podręczników obowiązujących w szkole

Krok 1

Nauczyciel dokonuje wyboru podręcznika na kolejny rok szkolny dla poszczególnych klas spośród podręczników dopuszczonych do użytku w szkołach – art. 22a ust. 1 *Ustawy o systemie oświaty*.

Krok 2

Nauczyciel informuje dyrektora o dokonanych wyborach podręczników.

Krok 3

Dyrektor szkoły lub wskazany przez niego pracownik (najczęściej wicedyrektor) ze wszystkich zgłoszonych przez nauczycieli zestawów wybranych podręczników tworzy wykaz szkolny, z podziałem na klasy i zajęcia edukacyjne.

Krok 4

Dyrektor szkoły podaje do publicznej wiadomości, do 15 czerwca, wykaz podręczników, które będą obowiązywać od początku następnego roku szkolnego – art. 22a ust. 2e ww. *Ustawy*.

Uwaga!

Zmiana decyzji w sprawie wyboru podręcznika po 15 czerwca, a więc po ogłoszeniu wykazu podręczników obowiązujących w szkole, jest niezgodna z prawem, a dokładnie z przywołanymi zapisami *Ustawy o systemie oświaty*.

Upublicznione do 15 czerwca podręczniki obowiązują od 1 września kolejnego roku szkolnego i po 15 czerwca nie można wprowadzać zmian w tym wykazie, a tym bardziej po rozpoczęciu roku szkolnego. Rodzice dzieci mogli dokonać zakupu wszystkich podręczników podczas wakacji i nie można im nakazać kupowania kolejnych, tym razem innych.

Z praktyki szkolnej

Przepisy prawa nie precyzują terminu dostarczenia przez nauczycieli dyrektorowi szkoły wykazu wybranych przez siebie podręczników. Decyzję w tej sprawie podejmuje dyrektor szkoły i obliguje nauczycieli do dostarczenia wykazu w wybranym przez siebie terminie. Nauczyciele powinni przekazać dyrektorowi placówki informację dotyczącą wyboru podręcznika w takim terminie, aby dyrektor miał możliwość podania do publicznej wiadomości obowiązującego zestawu podręczników nauczania – do 15 czerwca.

Należy pamiętać także o tym, że nauczyciel przekazujący dyrektorowi informację o wybranym podręczniku musi również podać numer dopuszczenia tego podręcznika do użytku szkolnego. Znajdują się one w wykazie na stronie Ministerstwa Edukacji Narodowej, w zakładce „podręczniki dopuszczone”.

Okres obowiązywania zestawu podręczników

Z zapisów *Ustawy o systemie oświaty* wynika, że opisana procedura musi się odbyć co roku, a więc zestaw podręczników obowiązujących w szkole jest sporządzany i ogłaszany co roku na nowo i obowiązuje tylko przez okres jednego roku szkolnego. Dyrektor placówki nie ogłasza wykazu podręczników na cykl kształcenia dla klas, lecz na kolejny rok szkolny.

Najczęściej popełniane błędy

1. Zatwierdzanie zestawu podręczników przez radę pedagogiczną – zestaw podręczników obowiązujących w szkole nie jest ustalany ani uchwalany przez radę pedagogiczną szkoły i nie podejmuje się w tej kwestii żadnych uchwał rady. Wybór podręcznika należy do poszczególnych nauczycieli. Mogą oni podejmować wspólne decyzje w ramach komisji przedmiotowych albo w gronie nauczycieli tego samego przedmiotu. Dla uczniów byłoby to wygodne, np. gdyby zaszła potrzeba zmiany klasy, nie musieliby oni kupować nowych podręczników, choć musieliby oczywiście liczyć się z ich zmianą w przypadku zmiany profilu klasy, np. z matematycznego na humanistyczny. W tej sytuacji trzeba bowiem brać pod uwagę poziom zróżnicowania przedmiotów kierunkowych na poziom podstawowy i rozszerzony – zależnie od profilu.
2. Dopuszczanie podręczników do użytku szkolnego – podręczniki w szkole nie muszą być dopuszczane do użytku – wystarczy, że mają numer dopuszczenia nadany przez MEN. Na terenie szkoły nikt ich nie zatwierdza, nie uchwała i nie dopuszcza do użytku szkolnego.
3. Tworzenie szkolnego zestawu podręczników – nie tworzy się szkolnego zestawu podręczników, a jedynie wykaz podręczników obowiązujących w danym (kolejnym) roku szkolnym.
4. Wydawanie zarządzenia dyrektora w kwestii szkolnego zestawu podręczników – zarządzenie dyrektora w tej kwestii jest bezzasadne, gdyż wybór podręczników, z których będą korzystać nauczyciele, nie jest kompetencją dyrektora szkoły.
5. Niepodanie wykazu obowiązujących podręczników do publicznej wiadomości do 15 czerwca roku poprzedzającego ten, w którym podręczniki mają zacząć obowiązywać w szkole. Dyrektor zobowiązany jest do upublicznienia tego wykazu w terminie do 15 czerwca w myśl *Ustawy o systemie oświaty*. Zapis ten powinien być bezwzględnie przestrzegany i dyrektor szkoły nie może się tłumaczyć, że nie wykonał obowiązku, niezależnie od tego, jakie są powody:
 - jeśli dyrektor nie upubliczni wykazu z powodu niedostarczenia tych informacji przez nauczycieli, ponosi on pełną odpowiedzialność, ponieważ jako przełożony nauczycieli ma on obowiązek terminowo egzekwować powinności spoczywające na nauczycielach,
 - jeśli dyrektor szkoły nie upublicznił wykazu, gdyż uznał, że należy się wstrzymać z decyzjami o wyborze podręczników do zakończenia rekrutacji, aby wiedzieć, jakie klasy, o jakich profilach, rozszerzeniach, kierunkach i zawodach zostaną utworzone, ponosi on odpowiedzialność za niedopełnienie obowiązków; podręczniki można bowiem wybrać z uwzględnieniem planu naboru na nadchodzący rok szkolny oraz obowiązujących w szkole planów nauczania, a jeśli jakiejś klasy nie uda się utworzyć, żaden uczeń ani rodzic nie będzie zainteresowany podręcznikami dla takiej klasy – wszak rodzice kupują podręczniki dopiero w momencie ustalenia, do jakiej klasy został zapisany uczeń.
6. Niekompletny wykaz podręczników – najczęściej jest on spowodowany brakiem wykazu podręczników do języków obcych dla klas pierwszych, ich poziom będzie bowiem zależał od poziomu uczniów, którzy rozpoczną naukę we wrześniu. Nie jest to jednak wystarczające wytłumaczenie, aby zdjąć z dyrektora oskarżenie o niedopełnienie obowiązków. Nawet jeśli nie wiadomo, na jakim poziomie wiedzy z języków obcych będą uczniowie, należy założyć, jakie grupy językowe zostaną otwarte, np. na podstawie dotychczasowych naborów lub szkolnych planów nauczania. Upubliczniony wykaz ma być kompletny – powinien on stanowić pełen zestaw podręczników, które będą obowiązywać w kolejnym roku szkolnym.

Podręcznik w formie elektronicznej

Zgodnie z § 9 ust. 1 *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczania do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczania do użytku szkolnego podręczników* podręczniki szkolne mogą mieć formę elektroniczną i mogą być zamieszczone na informatycznym nośniku danych lub w internecie.

Podręcznik w formie elektronicznej powinien posiadać:

- instrukcję pracy z podręcznikiem,
- przejrzysty system nawigacyjny i wyszukiwawczy,
- bardzo dobrą czytelność,
- możliwość drukowania.